

Het oefenen van de indirecte rede

Voor docenten in de basiseducatie is het vaak meer pionieren geblazen dan voor docenten in het voortgezet onderwijs. Yvonne Vallen, die bij het Taalproject voor Buitenlanders in Arnhem Nederlands als tweede taal onderwijst aan volwassenen, bedacht wat werkvormen om met haar halfgevoerde cursisten de indirecte rede te oefenen.

De indirecte rede is voor anderstaligen over het algemeen niet echt gemakkelijk om onder de knie te krijgen. Leuke werkvormen bedenken waarmee je bereikt wat je bereiken wilt, is dan een taak voor de docent. Ik geef hieronder enkele suggesties voor werkvormen, die in mijn lespraktijk goed blijken te werken. Het gaat niet om revolutionaire, nieuwe zaken, maar gewoon om oefenwijzen uit en met behulp van bestaand materiaal. De oefeningen zijn in principe bij elk thema te gebruiken. Ze zijn bedoeld voor halfgevoerde anderstaligen in de basiseducatie.

De tijd die elke oefening in beslag neemt, varieert naar de lengte van de gekozen teksten en naar aard van en tempo in de groep. De tijd die voor de les(sen) in totaal moet worden uitgetrokken, is afhankelijk van de keuze van het aantal oefeningen. Je kiest naar believen die oefeningen die passen bij je situatie.

Uitgangssituatie en doelstellingen

Bij de lessuggesties wordt ervan uitgegaan dat de grammatica cyclisch wordt aangeboden. Dit betekent dat de indirecte rede al in een beginnegr groep aan de orde is geweest voor wat de mededelende zinnen betreft. De cursisten worden verondersteld de indirecte rede bij mededelende zinnen en de woordvolgorde in vraagzinnen te beheersen.

De lessen die ik hier beschrijf zijn dus ener-

zijds een herhaling, namelijk van de indirecte rede bij mededelende zinnen. Anderzijds gaat het ook om een uitbreiding, namelijk met de indirecte rede bij vraagzinnen. Wel moet rekening worden gehouden met het feit dat nieuwe instromers niet op de hoogte kunnen zijn van de structuur van de indirecte rede bij mededelende zinnen.

De docent moet de volgende problemen die zich bij de indirecte rede kunnen voordoen in de gaten houden:

- verandering van persoonlijk voornaamwoord en de daarmee gepaard gaande verandering van het werkwoord
- mogelijke verandering van het bezittelijk voornaamwoord
- alle werkwoorden komen na het gebruik van 'dat', 'of' of een *vraagwoord*, achter in de zin
- het mogelijk voorkomen van twee maal dezelfde persoon in een zin: 'Hij zegt dat hij ziek is'.

Het gaat mij om de volgende twee doelstellingen.

- De cursisten kunnen in een gestuurde situatie vragende zinnen in de indirecte rede zetten.
- Cursisten kunnen mededelende zinnen die zij niet eerder hebben gezien in de indirecte rede zetten.

Lesopbouw

Afhankelijk van de groep bekijkt de docent eerst of er met grammaticale uitleg wordt gewerkt of niet. Als dat wel kan, kan voor de deductieve aanpak worden gekozen: de docent geeft de regels op het bord. De cursisten moeten deze overnemen.

Als dat niet kan, is het beter meer inductief te werk te gaan: de docent geeft veel voorbeeldzinnen, zodat cursisten zelf de regel kunnen ontdekken.

De docent begint de les met een inventarisatie. Wat is een directe of indirecte zin? Voorbeelden worden op het bord gezet. Wat zijn de verschillen? Wat is de functie?

Er bestaan twee typen vraagzinnen: 1 vraagzinnen die beginnen met een werkwoord ('Kom je morgen?') en 2 vraagzinnen die be-

ginnen met een vraagwoord ('Hoe laat is het?'). Bij type 1 komt in de indirecte rede na een vorm van 'vragen' het woordje 'of' ('Hij vraagt of je morgen komt'), bij type 2 niet ('Hij vraagt hoe laat het is').

Na de inventarisatie volgt oefening. Daarvoor heb ik vijf suggesties: *wat*-vragen bij een dialoog, een dictee, een gatentekst, een oefening met kaartjes en een interview. De les wordt afgesloten met een uitgebreide nabespreking van de oefening(en), maar dat lijkt mij een vanzelfsprekende zaak.

Werkvormen

WAT-VRAGEN BIJ EEN DIALOOG Het doel van deze oefening is dat de cursisten op *wat*-vragen antwoord kunnen geven in de indirecte rede. De benodigde tijd is 30 minuten.

Bij deze oefening formuleert de docent een aantal *wat*-vragen bij een interview of een dialoog. De cursisten moeten de vragen in de indirecte rede zetten. Daarbij blijken ze dan op de volgende problemen te stuiten:

- verwisseling van persoonlijk voornaamwoord en bezittelijk voornaamwoord
- wel of niet 'of' gebruiken
- werkwoorden achter in de zin.

Geschikt materiaal hiervoor is te vinden in de afdeling 'Elementaire kennis Luisteren' van *Toetsen en teksten* (Beheydt & Pekelder 1991) en in de methode *Code Nederlands* (Kuiken & Van Kalsbeek 1990). Twee voorbeelden volgen hierna. De dialogen 'Bij een uitzendbureau' (pag. 154-5) en 'Een gesprek over computers' (pag. 156) komen beide uit *Code Nederlands*.

DICTEE Het doel van deze oefening is dat de cursisten de interpunctie bij directe en indirecte zinnen leren beheersen. De benodigde tijd is 30 minuten.

Deze oefening bestaat uit een dictee met zinnen in de directe en indirecte rede in de vorm van een verhaal of artikel.

Om de beurt schrijven vrijwilligers een zin van het dictee op de achterkant van het bord. De andere cursisten schrijven op een vel papier. De cursist die op het bord schrijft, controleert zelf de zin en onderstreept de woorden die volgens hem of haar fout zijn.

Daarna wordt het bord omgedraaid en de

Een gesprek op het uitzendbureau

Jan zoekt werk en gaat daarom naar het uitzendbureau. Hij praat met de juffrouw achter de balie.

Hij vraagt: 'Hebben jullie werk voor mij?'

De juffrouw antwoordt: 'Je moet eerst dit formulier invullen.'

'Goed,' zegt Jan. 'Dat doe ik wel even.'

De juffrouw vraagt of Jan ondertussen een kopje koffie wil. Jan zegt dat hij dat wel lekker vindt.

Als Jan klaar is, vraagt hij of hij snel werk kan krijgen. De juffrouw zegt dat dat wel zal lukken. Het beroep van Jan is lasser.

Dictee

cursist vertelt wat zijn of haar probleem is met de onderstreepte woorden of met de interpunctie. Vervolgens controleert een andere cursist de rest van de zin.

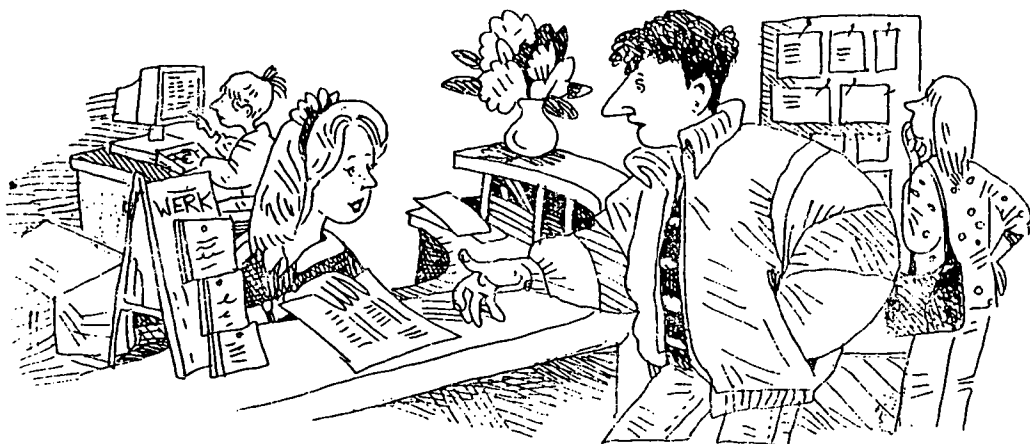
De docent begeleidt het proces. Op die manier krijgen de cursisten meteen feedback, en de docent komt er sneller achter waarom cursisten bepaalde fouten maken. Hier volgt een voorbeeld van zo'n dictee.

GATENTEKST Het doel van deze oefening is dat de cursisten 'dat', 'of' of een vraagwoord correct leren gebruiken. De benodigde tijd is 15 minuten.

Deze oefening bestaat uit een gatentekst, die met of zonder alternatieven ('dat', 'of', een vraagwoord) kan worden aangeboden. De cursisten moeten het juiste woord invullen. Een voorbeeld: 'Henk vraagt.... ik morgen kom. (dat – wie – of)'.

De snelle cursisten krijgen de tekst zonder alternatieven, de langzamere cursisten met alternatieven. Zo kun je op eenvoudige wijze enigszins differentiëren. Een voorbeeld van zo'n gatentekst is 'Een praatje over televisiekijken' (hierna op pag. 157). Het is een herschreven tekst uit het examen luistervaardigheid elementaire kennis van het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal 1988 (Beheydt & Pekelder 1991).

DIALOOG MET KAARTJES Het doel van deze oefening is dat de cursisten mondeling zinnen met de indirecte rede kunnen vormen. De benodigde tijd is 30 minuten.

Humphrey Tamara Goedemiddag, ik zoek een baantje.

Intercedente Wat is uw beroep? [1]

Humphrey Tamara Ik ben student.

Intercedente En wat voor werk zoekt u?

Humphrey Tamara Dat maakt niet uit.

Intercedente In welke periode bent u beschikbaar? [2a]

Zoekt u vakantiewerk? [2b]

Humphrey Tamara Ja, ik zoek iets in juni en juli.

Intercedente Hm, moeilijk. Wilt u schoonmaakwerk doen? [3]

Humphrey Tamara Hebt u niets anders? [4] Ik heb dat vorig jaar ook gedaan, maar dat is me toen slecht bevallen.

Intercedente Ja, u bent natuurlijk niet de enige die in die periode iets zoekt. Heeft u een rijbewijs? [5]

Humphrey Tamara Nee, maar ik heb wel een typediploma. Hebt u ergens op een kantoor of zo geen werk voor me? [6]

Intercedente Nee, niets, alleen schoonmaakwerk. O, wacht even. Dit bedrijf zoekt iemand voor administratief werk. Misschien is dat iets voor u. Het is wel buiten de stad.

Humphrey Tamara O, dat doet er niet toe. Van wanneer tot wanneer is het?

Intercedente Van 15 juni tot 15 augustus.

Humphrey Tamara Nee, in augustus ben ik al weg.

Intercedente Niet in augustus. Wanneer wilt u beginnen? [6]

Humphrey Tamara Dat kan me niet schelen. Nu, als het moet. Krijgt u nog ander werk binnen, denkt u? [7]

Intercedente Tja, dat is moeilijk te zeggen. U kunt het beste dit formulier invullen. Dan kunnen we u bellen, als we iets geschiks voor u hebben. En misschien moet u het ergens anders nog eens proberen.

Humphrey Tamara Ja, dat zal ik doen, dank u wel.

Bij deze oefening geven de cursisten elkaar kaartjes waarop mededelingen staan als:

- Jij hebt mooi haar.
- Kun jij zwemmen?
- Je bent aardig.
- Heb je gisteren je huiswerk gemaakt?
- Je ziet er leuk uit vandaag.
- Heb je zin in koffie?
- Je hebt leuke oorbellen.
- Vind je de cursus nuttig?

De cursist die zo'n kaartje ontvangt moet de mededeling in de indirecte rede vertellen aan de anderen. Bij voorbeeld: 'Zij vindt dat ik mooi haar heb', 'Hij vraagt of ik kan zwemmen'.

Deze oefening komt uit de methode *Zestien Plus* (Duvigneau, Kortas & Olijkan 1987). In deze methode zijn twee kopieerbladen opgenomen, een met mededelingen en een met vragen. De docent moet zo'n blad kopiëren en vervolgens tot kaartjes verknippen: een mededeling of vraag op elk kaartje.

EEN INTERVIEW HOUDEN Het doel van deze oefening is dat de cursisten mondeling de indirecte rede kunnen gebruiken. Afhankelijk van de grootte van de groep en het aantal vragen ligt de benodigde tijd tussen 60 en 90 minuten.

Deze oefening bestaat uit het afnemen van

Bij een uitzendbureau

Beantwoord de onderstaande vragen. Gebruik de indirecte rede

Voorbeeld

1 Wat vraagt de intercedente aan Humphrey Tamara?
Zij vraagt wat zijn beroep is.

2a Wat vraagt de intercedente aan Humphrey Tamara?

b Wat vraagt de intercedente aan Humphrey Tamara?

3 Wat vraagt de intercedente aan Humphrey Tamara?

4 Wat vraagt Humphrey Tamara aan de intercedente?

5 Wat vraagt de intercedente aan Humphrey Tamara?

6 Wat vraagt de intercedente aan Humphrey Tamara?

7 Wat vraagt Humphrey Tamara aan de intercedente?

een interview (met bij voorbeeld de conciërge van een instelling, de secretaresse, invallende docenten). Het is een iets veranderde versie van een oefening uit de methode *Zestien Plus*.

De cursisten werken in tweetallen. De een is interviewer en praat in zijn eigen taal. De ander is tolk en praat in het Nederlands. Een volgende keer moet er van rol gewisseld worden.

Eerst moeten voorbereidingen voor het interview worden getroffen. Elk tweetal stelt een aantal vragen op. De vragen moeten worden genummerd. De docent loopt rond en controleert de woordvolgorde van de vragen.

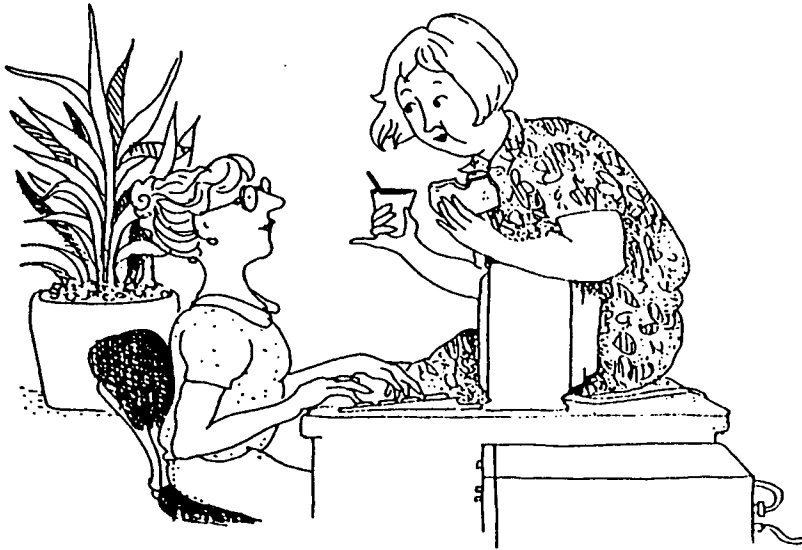
Dan kan het interview worden gehouden. Een koppel wordt uitgekozen om als eerste vragen te stellen. De twee spreken onderling af welke vraag er gesteld wordt. ('Nu vraag ik vraag 3' of 'nu vraag ik vraag 7'.) De interviewer stelt vervolgens de vraag in zijn eigen taal (bij voorbeeld in het Papiamentu: 'Bo ta bai fiesta mayan?'). De tolk moet de vraag weergeven in de indirecte rede in het Nederlands ('Zij vraagt of jij morgen naar het feest gaat') De gast geeft antwoord (bij voorbeeld: 'Nee, ik ga niet' of 'Nee hoor, ik blijf liever thuis'). De tolk moet dit antwoord zogenaamd terugtolken naar de vragensteller: hij moet weer de indirecte rede

gebruiken in het Nederlands ('Hij zegt dat hij niet gaat' of 'Hij zegt dat hij liever thuis blijft').

De overige tweetallen moeten luisteren en goed opletten. Er mag niet tweemaal dezelfde vraag worden gesteld. Bovendien mogen de tolken elkaar om hulp vragen als ze er zelf niet uitkomen.

Literatuur

Beheydt, L. & J. Pekelder, *Toetsen en teksten, deel 2. Nederlands voor anderstaligen*. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1991.
Duvigneau, E., J. Kortas & E. Olijkan, *Zestien plus. Basisprogramma Nederlands als tweede taal*. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1987.
Kuiken, F. & A. van Kalsbeek, *Code Nederlands. Basisleergang voor volwassen anderstaligen*. Amsterdam, Meulenhoff Educatief, 1990.

- Mieke Rosier Zeg, mag ik je even iets vragen? Jij weet toch veel van computers, hè?
- Hetty Kroon Nou, nee hoor, dat is niet zo. Ga je een computer kopen? [1]
- Mieke Rosier Ja, ik heb een goedkope aanbieding in de krant gezien.
- Hetty Kroon Wat voor computer is het? [2]
- Mieke Rosier O, het is een heel eenvoudig apparaat met twee discdrives en een kleurenmonitor voor f 2000.
- Hetty Kroon Nieuw?
- Mieke Rosier Nee, tweedehands.
- Hetty Kroon Moet je niet doen.
- Mieke Rosier Nee? Waarom niet?
- Hetty Kroon Veel te duur, joh.
- Mieke Rosier Ja? Nou, dat denk ik niet, hoor.
- Hetty Kroon Ja, kijk, je moet het natuurlijk zelf weten, maar volgens mij kun je zoiets veel goedkoper krijgen.
- Mieke Rosier Denk je dat echt?
- Hetty Kroon Ja joh. En waarom neem je geen hard-disc? [3]
- Mieke Rosier Vind je dat beter? [4]
- Hetty Kroon O beslist, veel meer mogelijkheden, hè?
- Mieke Rosier Ja, dat is waar. Maar ik gebruik hem hoofdzakelijk voor mijn administratie.
- Hetty Kroon Ja, maar over een tijdje kom je ongetwijfeld wat beters tegen.
- Mieke Rosier Dus je vindt dat ik het niet moet doen?
- Hetty Kroon Nee, wacht rustig af.
- Mieke Rosier Nou, dan wacht ik nog maar even. Bedankt voor je advies.

Beantwoord de onderstaande vragen. Gebruik de indirecte rede

- 1 Wat vraagt Hetty Kroon aan Mieke Rosier?
.....
- 2 Wat vraagt Hetty Kroon aan Mieke Rosier?
.....
- 3 Wat vraagt Hetty Kroon aan Mieke Rosier?
.....
- 4 Wat vraagt Mieke Rosier aan Hetty Kroon?
.....

Een praatje over televisiekijken

Hij vraagt [1] ik wel eens, naar de televisie kijk.

Ik antwoord [2] dat ik eigenlijk geen televisiekijker ben, maar meer een boekenlezer. Ik hou niet zo van televisie. Maar voor mijn beroep moet ik natuurlijk wel eens kijken. Ik werk voor de nieuwsdienst en dus kijk ik minstens een keer per week naar het nieuws, maar dat is dus voor mijn beroep.

Hij vraagt [3] ik dan nooit voor mijn plezier kijk.

Ik zeg [4] ik dat wel doe. Ik kijk bij voorbeeld graag naar 'Wat een leven', een programma met levensverhalen.

Hij vraagt [5] vaak de televisie per week aanstaat.

Ik zeg [6] de televisie elke dag aanstaat.

Hij vraagt [7] mijn man dan zo vaak naar de televisie kijkt.

Ik antwoord [8] mijn man en mijn kinderen graag televisie kijken. Mijn man houdt van alle sporten en mijn kinderen houden van muziek en film. Ze leren natuurlijk ook heel veel door die televisie. Maar tijdens het eten moet de televisie uit.

Hij vraagt [9] televisiekijken tijdens het eten verboden is.

Ik antwoord [10] we al zo weinig kans hebben om samen te praten en samen te eten. De televisie wil ik er dan dus niet bij hebben.

Hij vraagt [11] ik van boeken houd.

Ik antwoord [12] ik ontzettend graag lees.

Hij vraagt [13] boeken ik per week lees.

Ik zeg [14] ik 3 boeken per week lees.

Hij vraagt [15] ik de televisie een gevaar voor de mensen vind.

Ik antwoord [16] ik de televisie niet zo slecht vind. Voor veel mensen is het het enige wat ze hebben, ik denk aan oude mensen en zieken en zo. En waar wordt in de trein en op het werk over gepraat? Over wat men de vorige avond op de televisie heeft gezien.

Omcirkel het goede woord

- 1 dat – hoe – of
- 2 of – dat – wie
- 3 wanneer – of – dat
- 4 of – dat – wie
- 5 dat – hoe – of
- 6 dat – wanneer – of
- 7 dat – wie – of
- 8 dat – of – hoe

- 9 of – waarom – dat
- 10 dat – of – waar
- 11 waarom – of – dat
- 12 dat – waar – of
- 13 of – dat – hoeveel
- 14 of – waarom – dat
- 15 hoe – of – dat
- 16 of – dat – wie